

УДК 343.37

В. Яворська,кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Львівської комерційної академії**Ю. Тимошук,**студентка магістратури юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (СТ. 109, 110 КК УКРАЇНИ)

Об'єктивна сторона складу злочину є чи не найважливішим для практичної діяльності елементом складу злочину. Шляхом дослідження об'єктивної сторони робиться висновок про зміст інших елементів складу злочину, а будь-який висновок у кримінальній справі може бути здійснений виключно за матеріальними слідами, які залишає після себе злочин у реальній дійсності. Так, під час досудового розслідування і під час судового розгляду у кримінальному провадженні на практиці в першу чергу, як правило, встановлюється саме об'єктивна сторона складу злочину, на підставі якої з'ясовуються ознаки суб'єктивної сторони. Злочини проти конституційних основ національної безпеки України є особливим видом злочинів проти основ національної безпеки, адже вони посягають на конституційний лад і державну владу, територіальну цілісність і недоторканість України, а також на нормальну діяльність усіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) та політичних партій і порядок виконання їх представниками своїх обов'язків та повноважень. Тому дослідження об'єктивної сторони цих злочинів має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Питання щодо злочинів проти основ національної безпеки України розглядалися в роботах таких українських вчених, як В.Ф. Антипенко, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков, В.П. Смелянов,

В.А. Липкан, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, В.Я. Тацій, М.І. Хавронюк, О.В. Шамара та інші. Безпосередньо проблеми злочинів проти основ національної безпеки України вивчали І.В. Діордіца (захистив кандидатську дисертацію «Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» у 2008 р.) та Л.В. Мошняга (захистила кандидатську дисертацію «Кримінальна відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України» у 2010 р.).

Мета статті – проаналізувати подані у кримінально-правовій літературі погляди щодо визначення об'єктивних ознак злочинів, передбачених ст. 109, 110 КК України.

Злочини проти основ національної безпеки є одним із найбільш небезпечних видів злочинної діяльності.

У Законі України від 19.06.2003 р. «Про основи національної безпеки України» зазначено, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [3].

Під злочинами проти основ національної безпеки України розуміють

передбачені кримінальним законом умисні суспільно небезпечні дії, що посягають на конституційний лад, суверенітет і територіальну недоторканість України [7, с. 19].

Вважаємо, що важливе значення для забезпечення національної безпеки має криміналізація дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади.

В.К. Матвійчук дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК) та посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК), справедливо відносить до злочинів, що посягають на відносини з умов, що забезпечують охорону основ національної безпеки у політичній сфері [8, с. 84].

З об'єктивної сторони злочини проти основ національної безпеки України здійснюються шляхом активної поведінки – дії [7, с. 19].

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складів злочинів, передбачених у ст. 109 і 110 КК України, є насильницькі діяння, які можуть проявлятися у двох формах: дії та змови про вчинення таких дій. Тобто можемо стверджувати, що прояви мирних революцій чи інших видів непокори народу у зв'язку з певним конституційним ладом, яка ним не підтримується, не «підпадатимуть» під дію ст. 109 КК України.

Дані склади злочинів можемо охарактеризувати як злочини з формальним складом, тому вони вважаються закінченими з моменту вчинення самого діяння. Крім того, змова про вчинення злочину, передбаченого ст. 109 КК (який можна розцінювати як готування), вважається злочином з усіченим складом [7, с. 19].

Відносно злочинів проти держави, таких як дії, спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК), а також посягання на територіальну цілісність і недоторканість України (ст. 110 КК), слід мати на

увазі, що кожен із цих злочинів може утворюватися різноманітними діями, які мають декілька форм [4, с. 94-96]. Проте й Л.В. Мошняга, й І.В. Діордіца переконані, що досліджувані дії можуть вчинятися й іншими, ненасильницькими діями. Саме тому вони пропонують замінити в ч. 1 ст. 109 КК слова «насильницької» на слово «незаконної» [9, с. 206; 6, с. 13].

В юридичній літературі по-різному визначають форми об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 109 КК. Так, М.І. Бажанов розглядав об'єктивну сторону цього злочину наступним чином: 1) дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; 2) змову про вчинення таких дій; 3) публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади; 4) розповсюдження матеріалів із закликами до таких дій [7, с. 19]. Такої ж позиції дотримується М.І. Хавронюк [10, с. 264].

Інші автори визначають, що об'єктивна сторона складів злочинів, передбачених ст. 109 КК, може бути п'ятьох форм, зокрема: 1) дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу; 2) дії, вчинені з метою захоплення державної влади; 3) змова про вчинення таких дій; 4) публічні заклики до вчинення таких дій; 5) розповсюдження матеріалів із закликами до таких дій [9, с. 206; 6, с. 13].

О.Ф. Бантишев та В.С. Картавцев визначали об'єктивну сторону ст. 109 у трьох формах: 1) дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу; 2) дії, вчинені з метою захоплення державної влади; 3) змова про вчинення таких дій [11, с. 264].

Пізніше О.Ф. Бантишев та Є.В. Суслов характеризують об'єктивну сторону ст. 109 КК наступним чином: 1) дії, учинені з метою насильницької зміни конституційного ладу (ч. 1 ст. 109 КК); 2) дії, учинені з метою повалення конституційного ладу (ч. 1 ст. 109 КК); 3) дії, учинені з метою захоплен-

ня державної влади (ч. 1 ст. 109 КК); 4) змова про вчинення таких дій (ч. 1 ст. 109 КК); 5) публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу (ч. 2 ст. 109 КК); 6) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу (ч. 2 ст. 109 КК); 7) публічні заклики до захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК); 8) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ч. 2 ст. 109 КК) [4, с. 94-96]. Така позиція видається нам найбільш прийнятною, оскільки вказаними авторами охоплено всі можливі дії, які можуть вчинятися альтернативно і тягнуть за собою кримінальну відповідальність за ст. 109 КК.

Щодо об'єктивних ознак злочинів, передбачених ст. 110 КК, то тут також немає єдиного погляду щодо їх визначення.

На думку О.Ф. Бантишева та О.В. Шамари, об'єктивну сторону злочинів, передбачених ст. 110 КК, характеризують чотири форми: 1) дії, вчинені з метою зміни меж території України; 2) дії, вчинені з метою зміни державного кордону України; 3) публічні заклики до вчинення таких дій; 4) поширення матеріалів із закликами до таких дій [5, с. 73]. Такої точки зору дотримується і Л.В. Мошняга [9, с. 206].

Дії, вчинені з метою зміни меж території України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, – це будь-які дії, спрямовані на передачу частини території України під юрисдикцію іншої держави або на зменшення території України шляхом утворення на її території іншої суверенної держави. Питання про зміну території України вирішуються виключно всеукраїнським референдумом, який може бути призначений лише Верховною Радою України.

Щодо дій, спрямованих на зміну державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, то Конституція

України не встановлює порядку зміни державного кордону. Зміна державного кордону (який є умовною лінією), навіть здійснена внаслідок збройного захоплення частини території країни, водночас означає зміну меж її території [10, с. 255-256].

У зв'язку із цим виокремлення дій, вчинених із метою зміни державного кордону України, самостійною ознакою об'єктивної сторони цього злочину є необґрунтованим.

Тому більш правильною ми вважаємо думку М.І. Бажанова, який розглядав об'єктивну сторону цього злочину таким чином: 1) дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону на порушення порядку, встановленого Конституцією України; 2) публічні заклики до вчинення цих дій; 3) розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Він вважав, що зміст цих діянь аналогічний діям, передбаченим ст. 109 КК. Відмінність лише в тому, що ст. 110 КК не вимагає, щоб ці дії мали насильницький характер [7, с. 22].

Таким чином, з об'єктивної сторони злочину проти основ національної безпеки України здійснюється шляхом активної поведінки – дій, які можуть проявлятися в різних формах, та посягають на конституційний лад, суверенітет і територіальну недоторканність України.

Ключові слова: об'єктивна сторона, злочин, національна безпека, конституційний лад, територіальна цілісність.

Стаття присвячена аналізу існуючих у кримінально-правовій літературі поглядів щодо визначення об'єктивних ознак злочинів, передбачених ст. 109, 110 КК України.

Стаття посвячена аналізу існуючих в уголовно-правовой литературе взглядов относительно определения объективных признаков преступлений, предусмотренных ст. 109, 110 УК Украины.

The article is sanctified to the analysis of existing in criminal law literature looks in relation to the decision of objective signs of crimes, envisaged article 109, 110 of the Criminal Code of Ukraine.

Література

1. Конституція України від 26 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
4. Бантишев О. Значення поняття «малозначність діяння» для вирішення питання про кримінальну відповідальність / О. Бантишев, Є. Суслов // Юридичний радник. – 2009. – № 1. – С. 94-96.
5. Бантишев О.Ф. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія / О.Ф. Бантишев, О.В. Шамара. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2010. – 168 с.
6. Діордіца І.В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної

влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / І.В. Діордіца. – К. : Академія адвокатури України, 2008. – 23 с.

7. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. ; Х. : Юрінком Інтер ; Право, 2002. – 494 с.

8. Матвійчук В.К. Злочини проти основ національної безпеки: поняття та загальна характеристика / В.К. Матвійчук // Юридична наука. – 2013. – № 9. – С. 80-87.

9. Мошняга Л.В. Об'єктивна сторона злочинів проти конституційної основ національної безпеки / Л.В. Мошняга // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1. – С. 203-208.

10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [за заг. ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка]. – [7-ме вид., переробл. та доп.]. – К. : Юридична думка, 2010. – 964 с.

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : у 2 т. – Т. 1 / [за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка]. – [3-тє вид., переробл. та доп.]. – К. : Алерта ; КНТ ; Центр учбової літератури, 2009. – 964 с.

12. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України : монографія / Г.В. Новицький. – К. : Інтертехнологія, 2008. – 496 с.

